

TÜRK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:16, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **11.12.2018**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **31.01.2019**

Sayfa / *Page*: 174-196

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK642>

Yazar / *Writer*:

Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyatı Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
edemiray1@hotmail.com

CEZA HUKUKUNA DAİR BİR MANZUME: MANZÛME-İ NAZARİYYÂT-I HUKUK-I CEZA

Öz

Bir eğitim-öğretim sürecine yönelik olarak telif, tercüme veya şerh yoluyla kaleme alınan eserler genellikle nesir olarak kaleme alınırken; inanç (din) ve edebiyat/dil ile ilgili temel bilgilerin öğretilmesi amacıyla yazılmış didaktik nitelikli pek çok eserin ise manzum olarak yazıldığı da görülmektedir. Bunların bir kısmı değişik tür ve seviyelerdeki eğitim süreçlerinde ders kitabı olarak da kullanılmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde ordu güçlerinden tamamen farklı olacak zaptiye (adli kolluk/polis) güçlerinin ordudan ayrılması ve ayrı bir teşkilat olarak kurulması sürecinde, zaptiye teşkilatı bünyesinde görev alacak memurların yeni bir anlayışla eğitilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kuruluştaki görev alacak memurların bir kısmı 1307/1891 yılında padişah iradesi ile açılan kursta ilk defa eğitim sürecine alınmıştır. Bu ilk grupta yer alanlardan biri olan Komiser Mustafa, hukukla ilgili derslerde tuttuğu notlardan hareketle, zabıt adaylarına Hukuk/ Ceza Hukuku derslerindeki temel kavramları öğretecek ders kitabı hüviyetinde "Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ" isimli manzum eseri kaleme almıştır.

Modern Hukuk ve Ceza Hukuku alanında manzum bir yardımcı ders kitabı olarak kaleme alınmış bu eserin tanıtımının literatüre katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: manzum hukuk metni, ceza hukuku, manzum ders kitapları, ceza hukuku teorisi, edebiyatta hukuk

A POEM ABOUT CRIMINAL LAW: THEORY OF CRIMINAL LAW

Absract

The works written by copyright, translation and commentary for an education process are usually written as prose. It is also seen that many of the didactic works written in order to teach basic knowledge about faith (religion) and literature/language are written in poem. Some of them have been used as textbooks in different types and levels of educational processes.

In the process of separating the judicial police/police forces from the army and establishing them as a separate organization in the Ottoman Empire, the need to train the officers who will work in the captivity organization with a new understanding has emerged. Some of the civil servants who will take part in this organization were put into education process for the first time in 1307/1891 with the will of the sultan. One of those in the first group is Commander Mustafa. Based on the notes he has made in law-related subjects, he wrote this poem, titled Criminal Law Theory, in the form of a textbook that will teach the candidates the basic concepts of Law/Criminal Law courses.

We think that the introduction of this work, which is written as an auxiliary textbook in the field of Modern Law and Criminal Law, will contribute to the literature.

Keywords: text of the criminal law, criminal law, poetic textbooks, theory of criminal law, law in literature

Giriş

Türk edebiyatında ebedî gayeye matuf kaleme alınmış manzum eserlerin yanında; okunması ve ezberlenmesi daha kolay olduğu için çeşitli alanlarda temel bilgilerin öğretilmesi amacıyla çok sayıda manzum eserin telif, tercüme veya şerh yoluyla kaleme alındığı bilinmektedir. Bu bağlamda İslâmî Devir Türk Edebiyatında manzum eserler yoluyla kişileri bilgilendirme/öğüt verme amacının gerçekleştirilmesine yönelik didaktik nitelikli ilk örnekler olarak *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakâyık* ve *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserleri saymamız mümkündür. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerindedeki değişik dillerde ve farklı alanlarda yazılmış manzum eserlerin yaygınlığı, pek çoğu bilimsel olarak doyurucu nitelikte olmasa da, manzum metinlerle öğretimin yaygınlık gösterdiğine işaret etmektedir.

Kadim zamanların eğitim kurumları olan medreselerdeki eğitim öğretim sürecinde okutulan kitaplardan birçoğu ezberleniyor/ezberletiliyordu. İslâmî bilimler genellikle nakle dayandığından, bilginin olduğu gibi korunması ve daha sonraki kuşaklara bozulmadan aktarılması önemli idi. Bunu

gerçekleştirmenin en sağlam yolu da kitapları eski âlimlerin yazdığı şekliyle ezberlemek, ezberlemenin en kolay yolu da oradaki bilgileri nazım haline getirmektir. Bu şekilde, İslâm dünyasında okutulan ders kitaplarının birçoğu çeşitli dönemlerde nazım haline getirilmiştir. (ERGÜN 1996, 1-37)

Didaktik tarzda kaleme alınan bu manzum eserlerin büyük bir kısmını din/inanç ile ilgili çeşitli bilgileri içeren eserler oluşturmaktadır. Fıkıh, kelâm, tasavvuf, enbiya ve evliya kıssaları, tevhid, münacat, naat, miraciye, esma-i hüsnâ, esma-i nebi, kırk, yüz ve bin hadis tercümelere, siyer ve şemail, mevlid ve hilye-i şerîf, ahval-i kıyamet ve akait, namaz ve oruç bahislerine dair küçük risaleler, menasikü'l-hac ve dinî hikâyeler olmak üzere sayısız manzum eserler meydana getirilmiş, bazıları mürettep divanlarda veya mesnevilerde yer alırken, bazıları da müstakil bir eser olarak tertip edilmiştir (Bu türden bazı manzum eserler için, bkz: Kırkıl 2006, 433-476; Aydın 2017, 73-100; Taş 2015, 101-121).

Eğitici-öğretici nitelikli, sıbyan mektepleri ile medreselerde özellikle dil öğretimine ve edebiyata dair temel bilgilerin işlendiği ve ders kitabı olarak okutulup ezberletilen manzum eserler (Hızlı 2008, 25-46; Gürbüz 2010, 2-11; Güler 2016, 157-174) ise diğer büyük grubu oluşturmaktadır. Bunlar içinde de manzum sözlükler önemli yer tutar (Kılıç 2006/1, 65-77; Çınar 2007).

Edebiyat geleneğimizde manzum olarak kaleme alınan bir diğer alan ise tarihtir. Tarih alanında da nitelik ve kapsamı farklı manzum eserler telif edilmiştir (Öztürk 1991; Banarlı 1939, 49-176; Taşbaş 2011, 213-233).

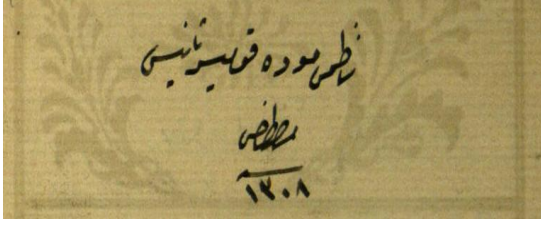
Yine eğitici-öğretici nitelikli olup hastalıklar ve tedavi yöntemlerini öz olarak anlatan tıp alanında yazılmış manzum eserler de bulunmaktadır (Ölker ve Direkçi 2009, 297-305).

Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ

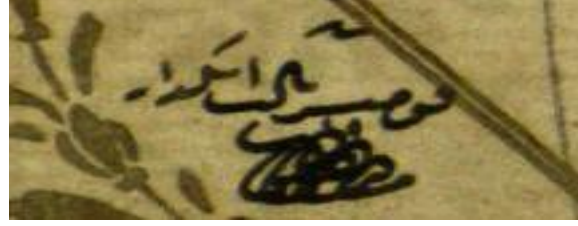
Esasen fıkha dair kitaplar ve ferâiz kitapları ile ilmihallerde işlenen bazı konular “İslam Hukuku” ile ilgilidir. Tanzimat sonrası dönemde zaptiye teşkilatı ve hukuk alanında görülen değişikliklere bağlı olarak Zaptiye Nezareti bünyesinde görev yapacak memurların hukuk, ceza hukuku, ceza hukuku usulü, ilk soruşturma gibi meslek gereği bilmesi gereken temel bilgilerin modern hukuk anlayışı ve uygulamaları bağlamında basitçe tanımlandığı ve suç çeşitlerinin basit örnek olaylarla anlatıldığı manzum ders kitabı hüviyetinde yazılmış bir eser oluşuna uygun olarak “Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ” adını taşımaktadır.

a. Müellifi

Hayatı hakkında bir bilgiye ulaşamadığımız müellifin ismi eserin ilk sayfasında “Nâzımı: Moda Komiser-i Sânisî Mustafa” (Resim: 1) ve Mukaddime kısmının sonunda “Komiser-i Sâlis-i Üsküdâr” ibâresi altındaki imzada “Mustafa” olarak iki yerde geçmektedir (Resim: 2). Eserin Milli Kütüphane kaydında müellif ismi olarak “Üsküdarlı Komiser Mustafa” kaydedilmiştir. Ancak eserin hiçbir yerinde “Üsküdarlı” ifadesi geçmemektedir. Eserde geçen “Komiser-i Sâlis-i Üsküdâr” ifadesi, müellifin görev yaptığı yeri göstermektedir.

Resim 1

Resim 2

Osmanlı döneminde polis okulları kurulmadan, polis memurlarına bazı hukuki bilgileri kazandırmak amacıyla R. 1307/1891 yılı Mart ayı içerisinde bir irâde-i seniye ile açılan ve 40 kişi civarında bir grubun katıldığı kursa müellifin de devam ettiği, önce Üsküdar daha sonra Moda Polis Karakolu'nda görev yaptığı anlaşılmaktadır.

b. Telif Sebebi

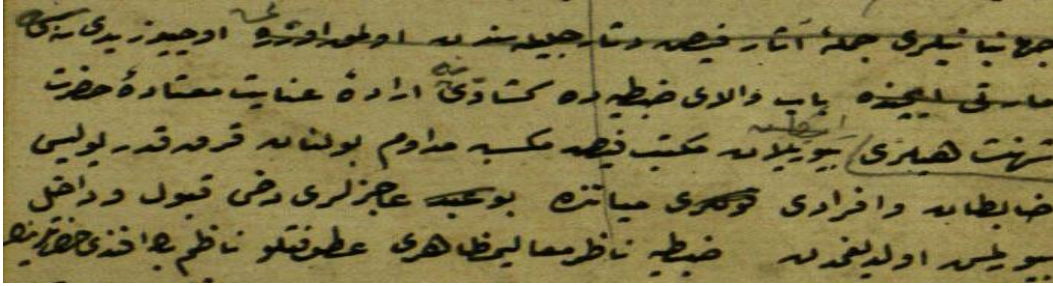
1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasıyla Osmanlı Devleti yönetim anlayışı bakımından hemen her alanda yeni bir sürece evrilirken, iç güvenlik hizmetlerinin askerî yapıdan ayrışması gerektiği düşüncesi çerçevesinde 30 Mart 1845 tarihinde yayınlanan tezkere ile polis teşkilâtı kurulmuştur. Bu değişimle başkentin emniyet ve asayiş işleri Tophane-i Amire Müşiri Mehmet Ali Paşa emrindeki bu teşkilâta verilmiş, kısa süre sonra 1846'da kurulan zaptiye teşkilatı ile emniyet ve asayiş hizmetleri yeniden askerî yapıya devredilmiş, 1881'de ise başkentin güvenliği tekrar polis teşkilâtına verilmiştir (Alyot 2008, 75-77).

İç güvenliğin sağlanmasının askerî bir hizmet olarak görüldüğü dönemde ve zaptiye teşkilatının kuruluş evrelerinde iç güvenlikle ilgili çalışacak personelin güçlü, kuvvetli ve iyi bir askerî eğitim almış olmaları yeterli görülmüştü. İç ve dış güvenlik hizmetlerinin ayrışması, görev ve sorumlulukları yanında çalışma esasları ile mesleki donanımlarının farklı oluşu bu iki hizmet alanının ayrışması gereğini ortaya koymuştur. Bu dönemde Osmanlı polis memurları her ne kadar okur-yazar kimseler arasından seçilmişse de, adli ve idarî işlerde hukukî bilgiye ihtiyaç duyuluyordu. Bu durum fizikî yapılanma dışında özellikle bürokratik yapılanma bakımından eğitilmiş kadrolar ihtiyacını ortaya çıkarmış, bu ihtiyaç önceleri hizmet içi eğitimlerle giderilmeye çalışılmıştır (geniş bilgi için, bkz: Tongur 2016).

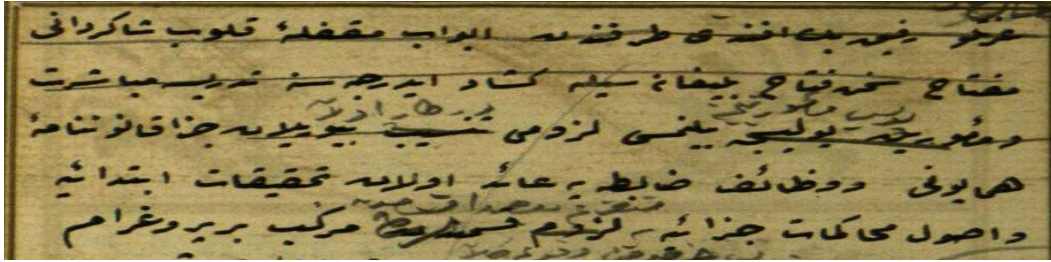
Polislerin eğitimi için açılmasına karar verilen ilk dersane (kurs), 29 Mart 1891 tarihli bir iradeye dayanmaktadır. Bu dershanenin ilk hocası ise fahri olarak ders veren dava vekili Refik Bey olmuştur. Bir hizmet içi eğitim mahiyetinde olan dershanenin amacı, günümüzdeki anlamıyla, şüphelilerle ilgili soruşturmanın düzgün yapılması olup, bu amaca ulaşmak için dershanedeki kurs programında “ceza yargılamaları usulü”, “ceza kanunu” ve “ilk soruşturmanın yapılması” ana konular olarak belirlenmiştir. Ayrıca açılan dershanedeki eğitime İstanbul'da görevli polis, çavuş ve komiserlerden oluşan 40 kişilik bir grubun katıldığı, eğitime katılımın isteğe bağlı olduğu, kursu başarıyla bitirenlerin görevde yükselmelerinin sağlanması, komiserlerin sayısının belli bir seviyeye ulaştığında ise İstanbul dışındaki illerde polis komiserliklerinin bu görevlilere verilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır (Birinci 1999, 9-12; Yılmaz 2015, 106-107).

Bu bilgiler, incelediğimiz manzum eserin “*Mukaddime*” kısmında müellifin “... *cihân-bânîleri cümle âsâr-ı feyzdişâr-ı celîlesinden olmak üzere üç yüz yedi senesi martı içinde bâb-ı vâlâ-*

yı zabtîyede güşâdına irâde-i 'inâyet-i mu'tâde-i **hâzret-i şehinşâhîleri** buyurulan mekteb-i feyz-meksebe müdâvim bulunan kırk kadar polis zâbitân ve efrâdı kulları meyânında **bu 'abd-i 'âcizleri dahi kabûl ve dâhil buyurulmuş olduğundan ...**"(Resim: 3) ve "**... mu'allim-i 'âlî-nejâd 'izzetlü Refîk Beğ** tarafından ebvâb-ı mu'âffele-i kulûb-ı şâkirdânı miftâh-ı sühân-fettâh-ı belîgânesiyle güşâd idercesine tadrîse mübâşeret ve **me'mûrîn yolunca bilinmesi lüzûmı tensîb buyurulan cezâ-ı kânûn-nâme-i hümâyûnı ve vezâ'if-i zâbitaya 'âid olan taḥkîkât-ı ibtidâ'îye ve uşûl-i muḥâkemât-ı cezâ'îyeye lüzûm kısmından ...**"(Resim: 4) ifadesiyle de doğrulanmaktadır.

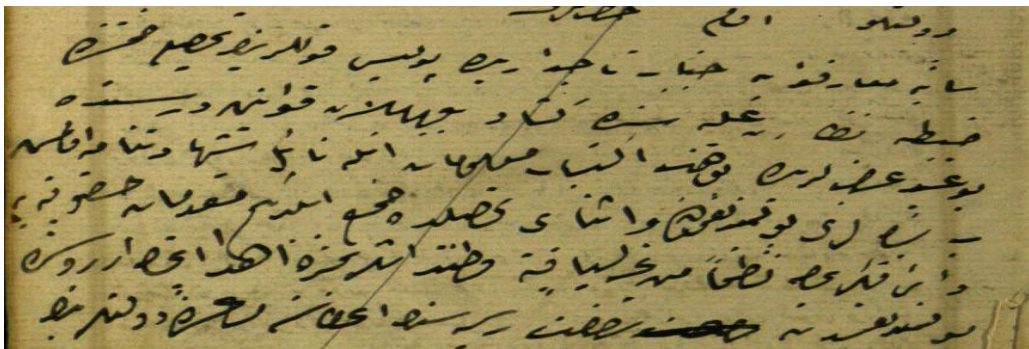

Resim 3

Resim 4

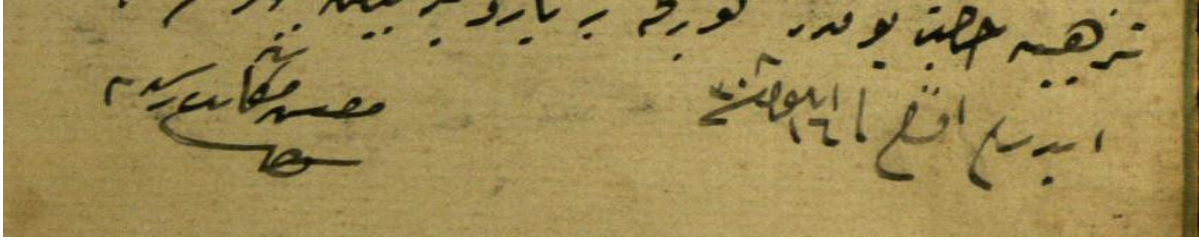
Eserin telif sebebini, müellifin eserin basım izni için yazdığı "İstidâ Sûreti"ndeki, polislerin sahip olması gereken teori ve pratiğe dair bilgilerin anlatıldığı ders kitabı/notu eksikliğinden bahisle, yukarıda adı geçen kurs esnasında "hukuk", "ceza kanunu", "ilk soruşturmanın yapılması" ve "ceza muhakemeleri usulü" dersleri ile ilgili aldığı notlardan hareketle polis ve polis adayları için kaleme aldığını belirttiği "Sây-e-i ma'ârif-vâye-i cenâb-ı tâcîdârîde polis kullarınıñ taḥsîli zîmnında zabtîye nezâret-i 'aliyyesinde güşâd bulunulan kavânîn dersinde bu 'abd-i 'âcizleriñ nev-hüner iktisâb-ı ma'lûmât ile nâ'il-i şehâdetnâme olmuş bir risâleleri bulunmadığından ve esnâ-yı taḥşilde cem' eylediğim muḥâdemât-ı ḥukûkiyeye dâ'ir fikrimiñ nazmen mintemme liyâkatin vatandaşlarımıza ihdâ itmek arzûsında bulunduğundan..."(Resim: 5) ifadesinden anlamaktayız.

Resim 5

c. Telif Tarihi

Milli Kütüphanedeki eserin künyesinde istinsah tarihi olarak H. 1208/ 1793 tarihi verilse de, eser incelendiğinde telif tarihinin R. 1308/ 1892 olduğu anlaşılmaktadır. Eserin “*Mukaddime*”sinde müellifin “...**üç yüz yedi senesi martı içinde**... mekteb-i feyz-meksebemüdâvim bulunan kırk kadar polis zâbîân ve efrâdı kulları meyânında bu ‘**abd-i ‘âcizleri daği kabûl ve dâhil buyurulmuş olduğundan** ...”ifadesi bulunmaktadır. Müellif Mart 1307’de “*bâb-ı vâlâ-yı zabtiye*”deki dersâneye/kurslara kabul edilip, eserini burada gördüğü derslerde aldığı notlardan faydalanarak kaleme aldığını belirtir. Unvan ve imza olarak eserin sonunda “*Komiser-i Sâlis-i Üsküdâr-Mustafa*”, basım müsaadesi için yazdığı dilekçede “*Moda Komiser-i Şânîsi-Mustafa*” ve “1308” tarihi vardır. Müellifin ricası ile eseri gözden geçirip metin üzerindeki tashihleri yaptığı anlaşılan, unvan ve imzasını “*Müfettiş-i Mekâtib-i Rüşdiyye. Şehâb?*” olarak okuduğumuz bir dostunun eserle ilgili değerlendirme notunun altındaki tarih “16 Eylül, Sene 1308” (Resim: 6) olarak görülmektedir. Bütün bunlar eserin R. 1308/1892 yılı içinde ve R. 16 Eylül 1308/ 28 Eylül 1892 tarihinden önce yazıldığını göstermektedir.

Resim 6

d. Nüsha

Milli Kütüphane’de bulunan nüsha (06 M.K. Ağın Yz. 9) müellif hattı olup, “Komiser Mustafa” tarafından kaleme alınmıştır. Eserin elyazması veya basılı başka bir nüshası tespit edilememiştir.

e. Fiziksel Nitelikler

Milli Kütüphane Yazmalar Katoloğu’nda yazmanın fiziki özellikleri şöyle tespit edilmiştir: Sırtı bordo rengi meşin, deffeleri kendinden desenli kâğıt kaplı mukavva ciltli, 1b, 2a-b, 3a, 15a sayfalar baskı yıldız süslemeli, bütün sayfaları çift yaldız cetvellidir. Ebadı 180x110mm, yazı alanı 160X85mm olan eser sayfada 20 satır olarak rika yazısı ile kaleme alınmıştır. Eserin bazı sayfaları tashihlidir (<https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=750405>, Erşim; 01.11.2017).

Eserin ilk sayfasında (1b) müellifin, nüshanın basılabilmesi için resmî izin talebini içeren “*Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesine*” hitaben sonradan yazdığı bir “*istidâ sûreti*” bulunmaktadır. Ardından (2a-2b) eserin konusunu ve yazılma amacını dile getiren “*Mukaddime*” yer almaktadır. Asıl metin(3a-15a) “*Manzûme-i Nazariyât-ı Hukûk-ı Cezâ*” adını taşımakta ve 269 beyitten oluşmaktadır.

f. Vezin ve Kafiye Özellikleri

Eserde yer alan manzum parçalar, aa-bb-cc kafiye düzeninde, mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. Manzumede “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” ve “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün” vezinleri karışık olarak kullanılmıştır.

‘Arş ü kürs ü levh ü kalem nüh felek
Şems ü kamer arz ü beşer hem melek (2b-3)

Şöyle ma’kûlâta meşrûbâta hem
Bildiler ki ihtiyâc var demâdem (3a-4)

Şöyle ki maḥzar mübâşir her biri
Hem daḥi jandarma ‘asker diğeri (7b-9)

Ḳânûnuñ nehy etdiği her bir işi
Etse icrâ yâ ki erkek yâ dişi (14b-1)

İşte yapmaḳ cürmünü teşkil eder
Hem cezâyı kendine taḥmîl eder (14b-2)
(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

Hem ikrâz ve hem isticâr ve icâr
Bu vech üzere mişâl olsun ne kim var (4b-7)

Velikin lafz-ı ḳânûnsa müdevven
Hemân mektûbdur â‘lemce müberhen (5a-10)
(mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün)

Yine manzumede beyitlerin mısralarının farklı vezinlere sahip olduğu da görülür.

Huḳûḳı ‘aḳl ü vicdân itdi idrâk
‘Aḳl olur mı hiç huḳûḳla infikâk (3b-4)
(mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün
fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

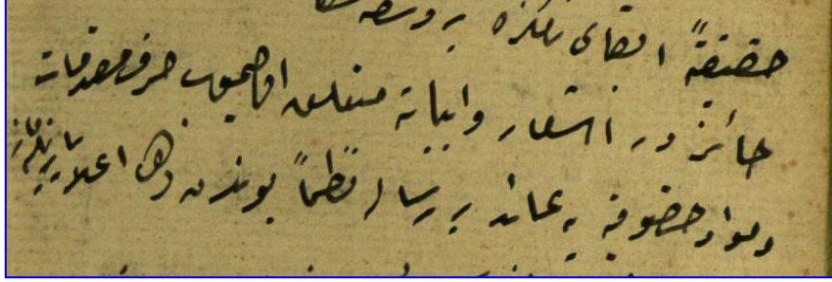
Bunun yanında “fâ‘ilâtün/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün”, “mefâ‘ilün / fe‘ülün / fe‘ülün”, “mefâ‘ilün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” kalıplarının da karışık bir şekilde kullanılmış olduğu görülmektedir. Manzumede aruz kullanımı ile ilgili pek çok kusur bulunmakta, son tef‘ilesi “fe‘ülün” olması gereken mısraların “fa‘ülün”, “fa‘ülün” gelmesi gereken mısraların “fâ‘ilün” geldiği ya da tersi olduğu durumlarla sık sık karşılaşmaktadır. Manzumenin, müellifin arkadaşıncı gözden geçirilerek tashihiyle aruz kusurlarının giderildiği beyit/mısraları olmakla birlikte, -muhtemelen tashihin aruzdan ziyade anlama yönelik oluşundan- çok sayıda beyit/ mısradaki ise aruz kusurlarının giderilemediği görülmektedir.

Eñ mühim şart tasdik itmek hükümdâr (5b-5)
(fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fa‘ülün)

İkinci hey’etiñ hem efrâdımñ (10a-9)
(mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ fâ‘ilün)

Teşebbüsde ḳalmayub fi‘le çıkar
Mişâli bir kimse bir yanğın yapar (14a-1)
(mefâ‘ilün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün)

Bu durum müellifin vezin bakımından dasağlambir edebî eser ortaya koyma gaye ve iddiasının olmadığını gösteren bir husustur. Müellifin, eseri gözden geçirmesi ve gerekli düzeltmeleri yapması için gönderdiği arkadaşının, “edebî bir eser yaratma kaygısı olmadan hukuka dair konularla ilgili bir eserin manzum olarak daha iyi yazılamayacağı” tespitini yaptığı şu ifadeleri aruz kusurlarının sebebi ile ilgili görüşümüzü doğrular mahiyettedir: “Eş‘âr ve ebyâta müte‘allik olmayub şırf muqaddimâtve mev‘âdd-ı hukûkiyeye ‘â‘id bir risâle nazmen bundan daha a‘lâ yazılamaz.” (Resim: 7).

Resim 7

g. Dil ve Üslup

Eser, dil bakımından 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin genel özelliklerini yansıtır. Eserin açık, anlaşılır ve akıcı bir dili vardır. Hukuk ve ceza hukuku ile ilgili temel kavramların işlendiği eserde tanımlayıcı, örnekleyici, açıklayıcı, tartışmacı anlatım biçimleri kullanılmıştır. Müellif, edebî kaygı taşımadan, okuyucu karşındaymış gibi sohbet havası içinde eserini yazmıştır. “beyân kılayım, ey cân, buña diğğat gerek, ey ahi, bırağdık bu iki kısım burada - yeri geldikçe söyleriz arada, diğğat et gör yazdığım ne isimdür, bazılar der ki..., bu dağı doğı değil diñle beni, eyleyem ta‘rif kıandırım seni...” ifadelerinde de görüldüğü üzere müellif “ben” merkezli anlatıcı konumundadır. Örneklendirecek olursak;

“Hukûk-ı mevzû‘ayı kılayım beyân
Okuyanlar añlasun bir bir ‘ayân (4b-5)

Hukûk-ı mevzû‘a şı şey ki ey cân
Buña diğğat gerek feth oldu meydân (4b-6)

Cezâ‘iyye ile şahsiyyeyi hem
Ele aldık bunu öğrenmek elzem (5a-4)

Hukûk-ı şahsiyye de beş kısımdu
Diğğat et gör yazdığım ne isimdür (5a-5)

Hukûk-ı şahsiyye-i ‘âdi biri
İşte tefsîr etmeden dönmem geri (5a-6)

Bu beş şeyden biri eşhâşa câri
Nedir derseñ edem ta‘rif kıarârı (6a-9)

Bizde kimdür kuvve-i kânûnî bil

Nuqsânım yok söylerüm işte tekmîl(7b-8); mısraları eserin üslubunu anlamak için yeterli olacaktır.

h. Eserin Muhtevası

Eserde daha önce belirtildiği üzere “hukuk”, “ceza hukuku” “kanun”, “suç”, suç çeşitleri” ile ilgili temel kavramları tarif edilmeye ve örneklerle açıklanmaya çalışılır. Eser içinde herhangi bir bölümlendirme yoktur. Eser şu şekilde kurulmuştur:

Allah’a hamd ve onun kudretinin ifade edilmesinin ardından, bir düzen içinde işleyen kainâtın ve insanlığın yaratılışı, insanların çoğalarak topluluklar hâlinde yaşamaya başlaması, akıl yoluyla iyiyi kötüyü ayırması ve toplum düzenini sağlamak için hukuka ihtiyaç duyulması anlatılarak başlanmıştır.

Hukukun, tabî’î ve mevzû olarak iki kaynağı olduğu belirtildikten sonra tabî’î hukuk açıklanarak örneklendirilmiş, ardından “hukuk-ı mevzûa”nin tanımı yapılmış; “siyasi hukuk, şahsî hukuk, ceza hukuku ve uluslararası hukuk” olarak dörde ayrıldığı söylenmiştir.

“Siyasi hukuk” ile “uluslararası hukuk”un eserin kapsamı dışında olduğu ve bunlara yeri geldikçe değinileceği belirtilmiş; zabıta (polis) teşkilatı mensuplarınca bu ikisinin mutlaka öğrenilmesi lüzumu vurgulanarak “şahsî hukuk” ile “ceza hukuku” açıklanmaya çalışılmıştır:

Hukuk-ı Şahsiyye; 1. Hukuk-ı Şahsiyye-i Adi, 2. Hukuk-ı Ticariyye, 3. Hukuk-ı Sinaiiyye, 4. Hukuk-ı Zeriyye, 5. Orman ve Maden Hukuku olarak sınıflandırılmış ve hangi hususların bu alana girdiği söylenmiştir. Örneğin, “Hukuk-ı Şahsiyye-i Adi” şöyle açıklanır:

Hukûk-ı şahsiyye-i ‘âdî biri
İşte tefsîr etmeden dönmem geri
Bey’ ü şirâ’ hem istikrâz emânet
Şulh ü ibrâ’ rehîn hîbe vekâlet
Hem ikrâz ü hem isticâr ü icâr
Bu vech üzere mişâl olsun ne kim var
Tâ bir takım ‘ukûdden neş’et eyler
Hukûk-ı şahsiyye-i ‘âdîdürler

Ardından “Hukuk” ile “kanun” arasındaki fark, kanunun yapılması ve yürürlüğe girmesi, kanunun şahıslar, varlıklar, anlaşmalar, zaman ve mekân ile ilgisi ve tesiri üzerinde durulmuş, yazılı hukukun işletilmesinde yasa koyucu ve yasaları uygulayıcı üç kuvvet olduğu, bunların neler olduğu, kimlerden oluştuğu, görev ve sorumlulukları anlatılmıştır.

Daha sonra ceza hukuku ve ceza bahsi ele alınmış ve aslî hukuk-ı ceza ve fer’î hukuk-ı ceza olarak ikiye ayrılıp; ceza hukukunun oluşması, ceza, cezalandırma ve ceza tayininde sınırların ne olması gerektiği ile ilgili tartışmalar değerlendirilmiştir. Ardından da suç (cürüm) nedir ne değildir, suç oluşması için şartlar, umumi ve hususi suçlar anlatılmış, örneklerle suç türleri açıklanarak eser tamamlanmıştır.

Sonuç

“Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ” adlı manzume R. 1308/1892 yılı içinde ve R. 16 Eylül 1308/ 28 Eylül 1892 tarihinden önce yazılmıştır. Müellifi önce Üsküdar sonra ise Moda Polis Karakolu’nda görev yaptığı anlaşılan “Mustafa” isimli bir polis komiseridir.

Mesnevi tarzında, aa/ bb/ cc kafiye düzeni ve karışık vezinle yazılan eser, edebî gaye taşımadığından vezin bakımından kusurlar barındırmaktadır. Eserin dili 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile uyumlu, açık, anlaşılır ve akıcıdır.

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda zaptiye/polis teşkilatının kuruluş dönemlerinde açılan bir kursta polis adaylarının “Temel Hukuk” ve “Ceza Hukuku” eğitimi için gerekli ders kitabı eksikliğini gören müellif, kursta aldığı ders notlarından hareketle “Temel Hukuk” ve “Ceza Hukuku” ile ilgili polislerce bilinmesi gerekli olan temel bilgileri içeren bu manzumeyi yazmıştır.

Eserde, tabii hukuk dışında, insanların toplum düzenini sağlamak için çeşitli alanlardaki ilişkileri düzenleyici normlara ihtiyaç duymasıyla getirilen kurullarla hukuk normlarının ortaya çıktığı, fertler veya toplumlar arasındaki ilişkilere göre farklı hukuk alanları geliştiği, vezin kusurlarına rağmen akıcı bir dil ile ifade edilmiştir.

Zaptiye/ Polis teşkilatının görev ve sorumluluk alanı ile ilgili mutlaka öğrenilmesi lüzumu vurgulanarak “şahsî hukuk” ile “ceza hukuku” açıklanmıştır. Ardından “hukuk” ile “kanun” arasındaki fark, kanunun yapılması ve yürürlüğe girmesi, kanunun şahıslar, varlıklar (menkul, gayri menkul), anlaşmalar (‘ukûd), zaman ve mekân ile ilgisi ve tesiri üzerinde durulmuş, yazılı hukukun işletilmesinde yasa koyucu ve yasaları uygulayıcı kuvvetler, bunların hangi kurumlar olduğu, kimlerden oluştuğu, görev ve sorumlulukları anlatılmıştır.

Daha sonra ceza hukuku ve ceza bahsi ele alınmış; aslî hukuk-ı ceza ve fer'î hukuk-ı ceza olarak ikiye ayrılıp; ceza hukukunun oluşması, ceza, cezalandırma ve ceza tayininde sınırların ne olması gerektiği ile ilgili tartışmalar üzerinde durulmuştur. Suç (cürüm) nedir ne değildir, suçun oluşması için şartlar, umumi ve hususi suçlar anlatılmış, örneklerle suç türleri açıklanmıştır.

Hukukla ilgili bu manzume, Osmanlı Devleti'nde polis teşkilatının kuruluş dönemlerinde, modern hukuk ve kanunî uygulamalarla ilgili tartışmaları yansıtması, polisin görev ve sorumlulukları bağlamında öğrenmesi ve bilmesi gereken hukukî ve kanunî mevzuatı göstermesi; idam cezası, suçun cezalandırılmasında ölçü ve ilkeler gibi konulara yaklaşımı ve değerlendirmeleri bakımından dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

- ALYOT, Halim (2008). *Türkiye'de Zabıta: Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durum*, Ankara: Kozan Ofset.
- AYDIN, Ahmet (2017). “Manzum Fıkıh Metinleri II”, *Usul İslam Araştırmaları*, 27, s. 73- 100.
- BANARLI, Nihat Sami (1939). “Ahmedî ve Dâsitân-i Tevârih-i Âl-i Osman”, *Türkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul, s. 49-176.
- BİRİNCİ, Ali (1999). “Türk Emniyet Teşkilâtında İlkler”, *Polis Bilimleri Dergisi*, S. I/3, s. 9-12.
- ÇINAR, Bekir (2007). *Miftâh-ı Lisân Manzum Türkçe-Fransızca Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGÜN, Mustafa (1996). “Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi - I Medreselerde Okutulan Dersler Ve Ders Kitapları”, *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Afyon, s. 1-37.

- GÜLER, Kadir (2016). “Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü Ve Tuhfe-i Nushî”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Number: 49, Autumn I, p. 157-174.
- GÜRBÜZ, İncinur Atik (2010). “Aruz Eğitimi Üzerine Yazılmış Bir eser: Manzume-i Aruz”, *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (15-16 Mayıs 2009)*, TÜBİTAK, Ankara, s. 2-11.
- HIZLI, Mefâil (2008). “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 25-46.
- KILIÇ, Atabey (2006). “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sühba-i Sıbyân”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, s. 65-77.
- KIRKIL, Harun (2006). “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rifat Bey ve Manzum İlmihali”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Nisan, s. 433-476.
- ÖLKER, Perihan ve DİREKÇİ, Bekir (2009). “Hekim Mehmed Nidâî'nin Manzum Tıp Risâlesi Keyfi Kitâb-ı Nidâî”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, s. 297-305.
- ÖZTÜRK, Necdet (1991). *Hadîdî- Tevârih-i Âl-i Osmân: 1299-1523*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- TAŞ, Bünyamin (2015). “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Number: 37, Autumn I, p. 101-121.
- TAŞBAŞ, Erdal (2011). “Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, S. 2, Aralık, s. 213-223.
- TONGUR, Hikmet (2016). *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- YILMAZ, İbrahim (2015). “Osmanlı Polis Okulları: Eğitim”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Güz, s. 106-107.

Elektronik Ortamda Ulaşılan Belgeler

<https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=750405>, Erişim: 01.11.2017.

<http://yazmalar.gov.tr/basit-arama?q=%C3%BCsk%C3%BCdar%C4%B1+komiser+mustafa> Erişim: 03.11.2017

METİN**

Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ

1b

Nâzımı: Moda Komiser-i Sânisî

Mustafa

1308

İstid'â Şûreti

Ma'ârif Nezâret-i Celîlesine

Devletlü efâhim hâzretleri 1

Sâye-i ma'ârif-vâye-i cenâb-ı tâcidârîde polis kullarınıñ taḥsîli zımnında 2 zabtıye nezâret-i 'aliyyesinde güşâd bulunulan kavânîn dersinde 3 bu 'abd-ı 'âcizleriñ nev-hüner iktisâb-ı ma'lûmât ile nâ'il-i şehâdetnâme olmuş 4 birrisâleleri bulunmadığından ve eşnâ-yı taḥşilde cem' eylediğim muḳaddemât-ı hukûkiyeye 5 dâ'ir fikrimiñ nazmen min temmet liyâḳaten vatandaşlarımıza ihdâ itmek arzûsında 6 bulduğımdan ruḥşat-ı resmiyesiniñ i'tâsına müsâ'ade-i devletleriniñ 7 inzimâmını istirḥâm eylerim, ol bâbda.

2a

Muḳaddime

Cenâb-ı âferînde-i kevn u mekân ve temyîz-baḥş fuşûl-ı ezmân hâzretleri¹ ḫalîfe-i resûl-ı Rabb-ı mennân² ve bâsıra-ı 'uyûn-ı iftiḫâr-ı 'âlemiyân ve şehriyâr-ı³ maḳâşid-ı hayr-ı ḫevâhân⁴ ve şehinşâh-ı ma'dalet-i 'umrân sultân-ı zî-şân⁵ şevketlü ḳudretlü azâmetlü [silinmiş] efendimiz hâzretlerini bi-l-enn ve-l 'âfiye⁶ 4 alâ âḫirü-d-devrân serîr-i salṭanatmaşîr-i hümayûnlarında⁷ erîke-pîrâ iclâl⁸ 5 ve şân buyursun. Âmîn. Sâye-i ma'ârifvâye-i cenâb-ı mülûkânelerinde 6 hemân dünyânıñ her tarafında cevher-i 'ulûmüñ⁹ lem'a-pâş 'avn-ı mefhâret oldığı 7 gibi cümle âmâl-ı meḫâsin iştîmâl-i tâc-dârîlerine bir zamîme-i lutf-ı 'âl-ül-'âl olarak¹⁰ 8 muḫâfaza-i enn ü asâyiş zımnında te'sîs buyurmuş olduğu polis sınıf-ı me'mûrîniñ¹¹ 9

** Eserde üzeri çizilerek değiştirilmesi önerilen kısımlar müellife ait olduğu için asıl metin olarak okunup italik yazılmıştır. Müellifin gözden geçirmesi için eserini gönderdiği arkadaşınca yazılan öneriler dipnotta verilmiş; bunlardan okuyamadığımız öneriler üç nokta, çıkarılması istenen yerler ise kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir.

1 -

2 ...

3 ...

3 ḫâkân-ı berrîn vel-baḫrîn

4 pâdişâh-ı nakrî-güzîn

5 ...

6 bi-l-kemâl-i şihhat ve ...

7 -

8 şevket

9 ilm ve ma'ârifüñ

10 şü 'aşr-ı ... hümayûnlarında ... bâ-ğâyât

11 -

vazîfe-i mevkûleleri¹² şuver-i icrâ'ıyyesi hakkında teshilât-ı umûr ve mu'âmelâtınıñ 10 dâ'ire-i 'adâlet dâhiline hissi cereyânı huşûsunuñ dañi mültezim-i 'âlî-cenâb-ı 11 cihân-bânîleri cümle âsâr-ı feyzdişâr-ı celîlesinden olmağ üzere¹³ üç yüz yedi senesi¹² martı içinde¹⁴ bâb-ı vâlâ-yı zabtıyyede güşâdına irâde-i 'inâyet-i mu'tâde-i hazret-i 13 şehinşâhîleri [luţfen...] buyurulan mekteb-i feyz-meksebe müdâvim bulunan kırk kadar polis 14 zâbitân ve efrâdı kulları¹⁵ meyânında bu 'abd-i¹⁶ 'âcizleri dañi kabûl ve dâhil 15 buyurulmuş olduğından zabtiye nâzır- ma'âl-i müzâhiri 'atûfetlü Nâzım Beğ efendi hazretleriniñ 16 eşer-i felâtûn-ı mü'essir nezâret-penâhîleri inzimâmiyle tadrîsini fahr-ı mübâhâtle¹⁷ der'uhde buyuran şâhib-i haşlet-sa'âd ve zâde-i hanpâsı mu'allim-i 'âlî-nejâd 18

2b

'izzetlü Refik Beğ tarafından ebvâb-ı muğaffele-i kulûb-ı şâkirdânı 1 miftâh-ı sühân-fettâh-ı belîgânesiyle güşâd idercesine tadrîse mübâşeret 2 ve me'mûrîn yolınca¹⁷ bilinmesi lüzûmı tensîb buyurulan¹⁸ cezâ-ı kânûn-nâme-i 3 hümâyûnı ve vezâ'if-i zâbitaya 'âid olan tañkîkât-ı ibtidâ'ıyye 4 ve usûl-i muhâkemât-ı cezâ'ıyyeye lüzûm kısmından¹⁹ mürekkebi bir program 5 dâhiline [sa'âdetlü Refik Beğ] ta'lim-imübâderetle²⁰ ikdâm [u] sa'y-ı üstâdâneleri semeresiyle 6 az bir müddet zarfında teksîr-i fevâ'idüñ iktisâbıyla kâffe şâkirdânıñ 7 izdiyâd-ı şevk ile tekrâr ale-t-tekrâr du'â-yı hayriyye-i hazret-i 8 padişâhîhakkında âverde-i vird-i zebân itmekte buldukları⁹ gibi bu 'âcizleri dañi evvel du'â-yı müstemirr edâ-yı cenâb-ı 10 hilâfet-i kübrâ-yı tâcidârîde bulunmağla berâber tadrîs-i mezkûrdan 11 'alî-kadrü-l-istiâ'a iktisâb²¹ itdiğim kavâ'id cümlesinden olarak²² 12 muğaddime-i dersin izâhâtını şâmil²³ min ğayr-ı hadd ve liyâkat 13 bir şîve-i kâfiye üzerine²⁴ tertîbine muvaffaq olduğum işbu manzûme-i 14 nâcizânemi mü'tâla'a buyuran erbâb-ı kemâliñ 15 tañşirât-ı vâkı'a-ı 'âciziye 16 nazâr buyurmayaçaklarını 17 ümîd iderim. 18

Komiser-i Şâlis-i Üsküdâr/ Muştafâ

12 ...

13 ...

14 ...

14 senesinde

15 _

16 _

17 polis me'mûrınca

18 derkâr olan

19 müteferri' ba'zı aqsâmdan

20 ve tadrîs huşûsunda ...

21 ...

22 _

23 şâmil dir

24 manzûme tarzında

Manzûme-i Nazariyyât-ı Hukûk-ı Cezâ**3a**

Hamd-ı bî-had evvel²⁵ 'azîm²⁶ Mevlâya
Ki anuñ luftı şıgmaz imlâya²⁷

Çünkü ferd-i bî-hemtâdur zâtı²⁸
Kün emriyle var itdi kâ'inâtı²⁹

'Arş ü kürs ü levh u kalem nüh felek
Şems ü kamer arz ü beşer hem melek

On sekiz biñ 'âlemdür bir rivâyet
Virdi 'aql ü fikr ü hiss-i dirâyet

Her biriçün vaz' itdi havâş³⁰ kavâ'id
Ol kavâ'id den itmezler³¹ tebâ'üd

Kâ'inât fermânına³² bir dârdur
Tefsîre ne hacet³³ âşikârdur

Âdemi cümleye efdal kıldı
Âdem ol vechile rağbet buldı

Çün itdi âdeme ta'lîm esmâyı
Nizâm-ı kudret tutdı dünyâyı

3b

Başladı tâ ki insânlar keşrete
Her biri düşdiler işde 'usrete

Yalnız bir başına olsa³⁴ kişi
Kâbil-i imkân mıdur görmek³⁵ işi

Birbirine mu'în olmağ için bak
Ne ihsân itdi gör feyyâz-ı muṭlak

Şöyle ma'külâta meşrûbâta hem

²⁵ olsun

²⁶ ulu

²⁷ ider hükmini iki dünyâya

²⁸ yok mişâli o bî-hemtâ zât

²⁹ emrine tâbi' anuñ mevcûdât

³⁰ iderek

³¹ mümkün değil kimse itsün

³² fermânını

³³ ne hacet tefsîre bu

³⁴ olmadı

³⁵ görülsün

Bildiler ki ihtiyâc var demâdem

Toplanup yer yer oldılar³⁶ tecemmü'
Bu şûretle huşûl buldı temettü'

Hey'et-i ictimâ' itdi teşekkül
Umûrı hâlde itdiler tevessül

'Aql ü vicdânla buldılar kemâlî
Bilüp hayr ü şerr³⁷ her nev'-i hâlî

Hey'et-i ictimâiyye huşûle
Gelince ihtirâ' düşdi 'ukûle

Gerek hey'et gerek efrâd miyânı
Hukûk zâhir oldı kılam beyânı

Nedir bilmek gerek 'ilm-i hukûkî
Fikr ile vezn itmeli az ve çok³⁸

4a

İctimâ'-ı hey'et içre ger efrâd
Hâricî fi'li idince³⁹ i'tiyâd

İttibâ'a mecbûr iden herkesi
Bir takım kâ'idenuñ mecmu'ası⁴⁰

Kim ki ol kâ'ideden ayrı gider
Kuvve-i hâkime var icbâr ider

Hukûkî 'aql ü vicdân itdi idrâk
'Aql olur mi⁴¹ hiç hukûkla infikâk

Hukûkuñ menşe'i 'aql-ı selîmdür
Anlaruñ hâlîki rabbi'r-rahîmdür

Bu hâlde⁴² 'ilm-i hukûkuñ⁴³ mebd'e'i
Hilkat-i⁴⁴ nev'-i beşerdür⁴⁵ ibda'ı

³⁶ itdiler

³⁷ şerle

³⁸ anlaşılır bundan her şey vâkı

³⁹ fi'-i hâriciyyeye kesb

⁴⁰ nizâmâtüñ cümlesi

⁴¹ ider mi

⁴² öyleyse

⁴³ -k

⁴⁴ -

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2019, Yıl 7, Sayı: 16

Issn: 2147-8872

Huķûķ me'ħazı aşl-ı i'tibârî
Mevzû'î bahşle kısm-ı i'tibârî

Huķûķ me'ħazı *da*⁴⁶ iki oldu
Bir tabî'î biri mevzû'î denildi

Huķûķ-ı tabî'î şol ki ânı Hâķ
Cümle maħlûkâta lütf etdi muţlak

Dâ'imî muţtarid havâş kavâ'id
Hadd-i i'tidâlden *olmaz*⁴⁷ tebâ'üd

4b

Tabî'ıye huķûķı *lâ*⁴⁸-tağayyür
Zamân ü hem mekân cümle tağayyür

*Şöyle kim şuyun aşığı aķması*⁴⁹
*Veya dumanun havâya çıkması*⁵⁰

Her zamânda her mekânda böyledür
*Tağyürolmaz ki tabî'at*⁵¹ öyledür

Bu haķ 'ilm-i aħlakdur derse zâ'id
Dersimiz şimdi mevzû'-ı kavâ'id

Huķûķ-ı mevzû'ay *kılayım*⁵² beyân
Oķuyanlar añlasun bir bir 'ayân

Huķûķ-ı mevzû'a *şu*⁵³ şey ki ey cân
Buña diķķat gerek feth oldu meydân

*Tabî'ıyye huķûķundan hem daħi*⁵⁴
*Kütüb-i semâviyyeden ey aħi*⁵⁵

Alınmış vaz' olunmuş bir kavâ'id
Nazariyyât ehli *hep*⁵⁶ bu kavle şâhid

Huķûķ-ı mevzû'anın da kısmı var
Kısmı *derindir*⁵⁷ ayrı ayrı ismi var

Birincisidir huķûķ-ı siyâsî
Huķûķ-ı şahsiyyedir şâniyâsı

5a

Cezâ'ıyye huķûķı şâlisâsı
Huķûķ-ı beyneddüvel râbi'âsı

Huķûķ-ı beyneddüvel ile siyâsî
Dersimiz *ħâricindeymiş*⁵⁸ burası

*Bırakduk bu*⁵⁹ iki kısmı burada
Yeri geldükçe söylerüz arada

Cezâ'ıyye ile şahsiyyeyi hem
Ele aldık bunu öğrenmek elzem

Huķûķ-ı şahsiyye de beş kısımdur
Diķķat et gör yazdığım ne isimdür

Huķûķ-ı şahsiyye-i 'âdi biri
İşte tefsîr etmeden dönmem geri

Bey' ü şirâ' hem istikrâz emânet
Şulh ü ibrâ' rehîn hibe vekâlet

Hem iķrâz ü hem isticâr ü icâr
Bu vech üzre mişâl olsun ne kim var

Tâ bir takım 'ukûdden neş'et eyler
Huķûķ-ı şahsiyye-i 'âdidürler

Huķûķ-ı ticâriyyedür ikinci
Aħz ü i'tâ ya gevher ya pirinci

5b

Hem poliçe hem daħi iflâs gibi
*Mu'âmelâtdan ider neş'et hepsi*⁶⁰

⁴⁵ ħilkatidür

⁴⁶ -?

⁴⁷ itmez

⁴⁸ bi-

⁴⁹ mişâl olur mâ'un tahte ceryânı

⁵⁰ dumânuñ havâya baķ feverânı

⁵¹ tağayyürsüz tabî'at hep

⁵² kıldım

⁵³ şol

⁵⁴ tabî'ıyye huķûķı bir me'ħaz olmuş

⁵⁵ kütüb-i semâdan mes'ele girmiş

⁵⁶ _

⁵⁷ _

⁵⁸ ħâricinde kalur

⁵⁹ terk idelüm

⁶⁰ mu'âmelât anuñ aşıl nişanı

Üçüncü hûkûk-ı şîmâ'îyye bil
İşte erbâb-ı şîmâ'îye delîl

Ki icâd ihtirâ' hem imtiyâza
Berâtla hâ'iz ola baq bu râza

Hûkûk-ı zer'îyye yahûd felâhat
Budur dördüncü kaydında işâret

Zira'at ehlinüñ azı ve çokı
Arâzîye taşarrufla hûkûkı

Beşinci orman ve ma'den hûkûkı
Ki hasen hıfz-ı intifâ' hûkûkı

Bir de kânûnla hûkûkuñ nisbeti
Nedir farkı şerhe baq kıl diqqati

Hûkûk deryâ-yı bâ-pâyân-ı 'âmmdur
Hûkûkuñ cüz'î kânûn iftihâmdur

Hûkûk lafzı tabî'î vaz'ı mektûb
Ve hem de gayr-ı mektûb cümle meclûb

Velikin lafz-ı kânûnsa müdevven
Hemân mektûbdur â'lemce müberhen

6a

Her hangi memleketde cârî olmak
Üzre tanzîm idilmiş şöyle bir bak

Hey'etçe mevzû'a itlâk olundu
Hükmi nâfiz âña kânûn denildi

İtâ'atçün 'umûmı eyler icbâr
Emr ü nehy-i mündericde ne kim var

Hem uşûl üzre devlet-i cânibden
Vaz' olunmuş ola bu şart-ı ahsen

Eñ mühim şart tasdîk itmek hükümdâr
'Umûma neşr-i i'lân olmaq qarâr

Böyle tasdîk ve hem⁶¹ olmazsa i'lân
her emr nehy kânûn olmaz bil ey cân⁶²

Ta'alluk ve te'sirini söyleyem
Nedir kânûn şöyle izâh eyleyem

Beş şeye eyler ta'alluk ve⁶³ te'sir
Olur ahkâmı nâfiz mişl-i kesir

Bu beş şeyden biri eşhâşa câri
Nedir derseni edem ta'rîf qarârı

Bir kânûn hangi hey'etde vaz' ola
O hey'et ya çok olaya⁶⁴ az ola

6b

O⁶⁵ hey'eti teşkil eyleyen efrâd
İçün cârî olur tâbi'dür âhâd

İkincisi eder emvâle te'sir
Buña diqqat gerekdür diñle ey mîr

İki kısım üzredür emvâl düşün bul
Biri menkûl birisi gayr-ı menkûl

Menkûl ki nakli mümkün olan eşyâ
Yataq minder dañi emğâli eşyâ

Gayr-i menkûl nakli kâbil olmayan
Mişâli hân arâzî hâne dükkân

Hangi memleketde emvâl buluna
Cümle emvâl tâbi' olur kânûna

Ecnebîde olsa nerde hâllolur
Ol yeriñ kânûnuna tâbi' olur

Üçüncüsü eder te'sir 'ukûde
Lüzûm olsa ger da'vâya şühûde

'Aqdiñ icrâ olduğu hangi mağal

⁶¹ile

⁶²kânûn olmaz bu da kalmasun nihân

⁶³ta'alluk olmuş beş şeye eyler

⁶⁴veya kim

⁶⁵ol

Ol yeriñ kânûnu destûru'l-‘amel

Velikin bizde müsteşnâ bu şimdi
Edem ta‘rîf anı da şöyle imdi

7a

Ecnebîler bizde ger ‘ağd ederler
Lüzûmunda sefârete giderler

Dördüncüsü zamâna te‘şîr eyler
Bunu fark etmeyen yañlış da söyler

Zamân amma zamân üçdür ‘ayândur
Mâzî *hem*⁶⁶ hâl ü istikbâl beyândur

İşte te‘şîri istikbâl hülûli
Çünkü mâ-ķablîne yoķdur şümûli

Faķaķ taħfîf cezâlarda ķavânîn
*Olur müsteşnâ bu te‘şîrde hemîn*⁶⁷

Bir fi‘il hangi zamânda cürm olur
Ol zamânın kânûnuyla hûkm olur

Cürme hûkm olmazdan evvel ger cezâ
Vaz‘ olunsa bir de kânûn-ı cezâ

Olsa evvel cürme cezâ görür abd
Şoñra ki olsa mevķit-ı ķal‘a-bend

İşte müsteşnâ bu taħfîf-i cezâ
Ķal‘a-bendlik hûkm olur ‘adle sezâ

Bu te‘şîriñ beşincisi mekâna
Her mekân da bir değıl yoķ bahâne

7b

Hangi memleket ve maħal ve mekânda
Vaz‘ olunduysa hûkmü cârî anda

Bazı zamân devletiñ bir diyârı
*Ol yeriñ*⁶⁸ kânûnu *ol yerde*⁶⁹ cârî

⁶⁶ile

⁶⁷bu te‘şîrde olur müsteşnâ hemîn

⁶⁸kendiniñ

⁶⁹kendinde

Her hey’etde vardur üç dürlü kuvvet
Şöyle şerh eylerim gel eyle diķķat

Birinci kuvve-i kânûniyedür
Hem ikinci kuvve-i ‘adliyedür

Üçüncü kuvve-i icrâ’iyedür
İtâ‘at itmeyençün cebriyedür

Ķuvve-i kânûniye baķ kim nide
Vaz‘-ı kânûn eyleye ya fetħ ide

Ya ki ıslâh ya ki ta‘dîl eyleye
Bu cihetle bendi tekmîl eyleye

Bizde kimdür kuvve-i kânûni bil
*Nuķsânım yoķ söylerüm işte tekmîl*⁷⁰

Şûrâ-yı devlet ile meclis-i hâşş
Ĥazret-i pâdişâhî cûd-ı ihlâş

Biri şûrâ’ biri hâşş-ı vükelâ
*Diğeri de zât-ı aķdes-i u‘lâ*⁷¹

*Vaz‘-ı kânûnalüzûmolsa eger*⁷²
*Dâ’ire-i ‘â’ide tanzîm ider*⁷³

8a

Taşhîh eyler meclis-i hâşş da anı
Eksiğı ķalmaz tamâmsa her yanı

Olunur taķdîm rikâb-i devlete
Pâdişâh alur nazâr-ı diķķate

Mûcibince gerçi fermân buyurur
Neşr olur kânûn da vücûd bulur

Ķuvve-i ‘adliyenüñ ta‘rîfini
Diñle âgâh eyliyem şimdi seni

⁷⁰Fi‘liçün ta‘rîfim olsun bir delîl

⁷¹Buradaki mîsra yeniden yazılmış ve üzeri çizilerek vazgeçilmiş ya da metinden çıkarılmış

⁷²kânûn lüzûmı hissolsunsa

⁷³dâ’iresi tanzîm eder ne olsa

Hâdişâtı kânûna tevfiğ ider
Hük-m-i kânûniyyeyi ta'tbîk ider

Hangi merkezde bir da'vâ bulunur
'Adâletle rü'yet ve faş olunur

Şimdi de kuvve-i icrâ'ıyyeyi
Añla tevsî' eyle gel fikriyyeyi

Kuvve-i 'adliyenîñ ahkâmını
Tenfîz ü icrâ ider ifhâmını

Şöyle ki mañzar mübâşir her biri
Hem dañi jandarma 'asker diğeri

Cümlesinden mürekkeb hey'et olur
Yükselir tâ hükümdârı mı bulur

8b

Bunlarıñ bir kısmı fi'len müdâhil⁷⁴
Bir kısmı emr ü⁷⁵ nezâretle dâhil⁷⁶

Fi'l ile mañzar mübâşir ve 'asker
Jandarma hem ahâli hep berâber

Emr ile hem nezâret şüretiyle
Müdâhil baq ki kimler hoşça diñle

Müdde'î-i 'umûmîler hem ey yâr
Mu'âvinler kâ'imekâmlar da var

Mutaşarrıf hem de vâlîler hele
Nâzır-ı zabtıye 'adliye bile

Tâ ser-'asker şadr-ı a'zam kim ki var
Cümlesiniñ re'isidir hükümdâr

Hükümdâr icrâ-yı kânûn kaşd eder
İcâbında cümlesini sevğ eder

Cezâ'ıyye hıkkından haber al
Söylerim işte ne lâzımdur su'âl

Müstehaqqklar haqqına ta'yîn cezâ
Hem de icrâ itmek haqqıdır sezâ

İş bu haqqıñ hüsn-i isti'mâlini
Ta'yîn ider hâl-i istikmâlini

9a

Uşûl ve kavânînidir bir hey'et
O hey'etiñ mecmû'ından 'ibâret

İkiye taqsîmdür⁷⁷ hıkk-ı cezâ
Tabî'ıyye ve mevzû'adur cezâ

Hıkk-ı tabî'ıyye-i cezâyı
Bilenler kesb ider bî-şek rızâyı

Çünkü haqqıñ insâna ihsânıdır
İnsânıñ 'aql-ı selîm⁷⁸ bürhânıdır

Mecmu'-ı hey'et niçün efrâdına
Cezâ ta'yînle mücrim kor adına⁷⁹

Mücrimi tecrîme esbâb ne ola⁸⁰
Rehnümâ olmağa hey'et ne bula⁸¹

Ne esâsa müstenid ne şürûtı
Hangi fi'illerdür nedür hudûdı

İşte bu rekkâyık-ı mühimmeden
Haqqıyla taħkîk ve taħarrî iden

Şeylere hıkk-ı tabî'î cezâ
Hem denir hikmet-i hıkk-ı cezâ

Nazar-ı hıkk-ı cezâ da denir
Bu üçünüñ şerhi bir ma'nâ verir

9b

Hıkk-ı mevzû'-ı cezâ gör nedür
Hey'ete kâ'ide-i maşşûsadur

⁷⁴mükellef

⁷⁵da

⁷⁶muvazzaf

⁷⁷ münkasım

⁷⁸ 'aql-ı selîm insanıñ

⁷⁹ ta'yîn ider de çhâdına

⁸⁰ olsun

⁸¹ bulsun

Kendü efrâdı için bir hey'etiñ
Ya ahâlisi için bir devletiñ

Vaz' eylediği kavâ'id ki hemân
Yalınız ol hey'ete mahşûş olan

O hey'etiñ efrâdı beyninde ger
Cerâyim vâki' olsa tecrîm eyler

Bu da mevzû'-ı hûkûk-ı cezâdır
Nâmına kânûn denilmiş sezâdır

Bir de hûkûk-ı cezâ'ıyye muṭlak
İkiye taḫsîm olur⁸² 'alel-ıtlâk

Birisi aṣlî hûkûk-ı cezâdır
Diğeri fer'î hûkûk-ı cezâdır

Cezâ'ıyyûn istiṣâr eylemişler
Cezâ ta'yîninde ḫaḫḫ ne demişler

Ba'zımın kavli *sehi*⁸³ ba'zen ḫilâf
Bu cihetle vâki' olmuş iḫtilâf

Ba'zılar der ki cezâdan ṣol merâm
Mücrimi tecrîmle almak intikâm

10a

İşte bu ṭoğru değıldir baḫ nolur
Tâ ki meyl-i intikâm taḫrîk olur

ḫaḫḫ-ı intikâm denirse ey aḫi
Meyl-i intikâmı mücrimiñ daḫi

Olur taḫrîkle bâdî-i teselsül
Gider elden iḫtiyâr *hem*⁸⁴ tevekkül

Cezâ-yı ḫaṣr taḫdîd olmaz ol zamân
İntikâm teskînine muḫtâc hemân

Hadd-ı gâyet bulmaz ise intikâm
*nice*⁸⁵ ta'yîn-i cezâ *eyler*⁸⁶ nizâm

⁸² münkasımdır

⁸³ ṭoğru

⁸⁴ iḫtiyârla

*İşbu kavlı olmaz 'adâlete*⁸⁷ kabûl
İşte meydânda muḫâlif bir uşûl

Ba'zılar der ki cezâdan fâ'ide
Mücrimi ıṣlâḫ için bir ḫâ'ide

*Bu daḫi ṭoğru değıl diñle beni*⁸⁸
*Eyleyem ta'rîf ki ḫandırâm seni*⁸⁹

ḫilḫat-i ṣaḫṣa münâsib bir cezâ
*ta'yîni lâzım gelür*⁹⁰ ḫeksin ezâ

Lakin olmaz herkesiñ bir ḫilḫati
*Ayrı ayırđur kişiniñ*⁹¹ fiṭratı

10b

Ṭabî'at herkesde bir keşf *olmaz*⁹²
Her cezâya bir nev' ta'yîn *olmaz*

Olmamak lâzım gelür i'dâm için
Bir cezâ ta'yîni ger ṣorsañ niçün

Gerçi mücrim ḫükm ile i'dâm olur
Ĝayrı ıṣlâḫı anıñ nerde ḫalır

Değıldir anıñ için bu re'y ṣaḫiḫ
'Adâletce muḫâlifdir ḫıl taṣḫiḫ

Ba'zılar re'yin eder ṣöyle beyân
Mücrimi tecrîme ṣol ḫaḫḫ ki inan

Ḳoymalı bir ḫâle ki mücrimleri
*Bir daha işlemezün*⁹³ cürümleri

Şerrinden ḫıfz *eylemek*⁹⁴ cemiyeti
İşte budur *ḫaḫḫ-ı cezânıñ*⁹⁵ ḫikmeti

⁸⁵ naşıl

⁸⁶ etsün

⁸⁷ bu kavlı olmaz 'adilce ḫüsn-i

⁸⁸ ṭoğru değıl eyleme böyle zehâb

⁸⁹ işte söyleniyor ta'rîf-i ṣavâb

⁹⁰ ta'yîn lâzım gelür ki

⁹¹ olmuş her âdemiñ

⁹² olunmaz

⁹³ işlemezün bir daha

⁹⁴ etmekdir

⁹⁵ cezâlarıñ

*Bu kavilde doğru olmaz bir zamân⁹⁶
Bir cürüm⁹⁷ şâhibi yahşi ger⁹⁸ yamân*

Bu hâlde ya mücrim i‘dâm olmalı
Ya mü‘ebbed üzre maḥbûs ḳalmalı

Heyêt efrâdında mücrim çok olur
Vücûd-ı ortadan ḳalkar yok olur

11a

Bu da cem‘iyyet için pek zarârdur
Anıñçü bu nazar yañlış nazardur

Ba‘zılar der ki cezâ şol⁹⁹ içündür
Ḥalka ‘ibret hem de ḳorḳutmaḳ¹⁰⁰ içündür

*Bu dahı¹⁰¹ doğru deḡildir¹⁰² bilmiş ol
Çün¹⁰³ ‘adâletde bu da olmaz ḳabûl¹⁰⁴*

Ol vaḳıt meydânda ger bir cürm ola
Fâ‘ili meçhûl ise bu ne ola

Eđer halka ‘ibret vermek içünse
Tutmalı efrâd içinden bir kimse

O cürmü işlemiş *mi bu mu*¹⁰⁵ âya
Taḥḳîke ḥâcet ḳalmaz ki o gûyâ

Cezâlandıрмаḳla halka ibreti
Gösterir ger ḳorḳutmaḳsa ḥikmeti

İşte bu da hey‘eti izlâl eder
Hem de asâyişi pek ihlâl eder

Cezâ‘iyyûn-ı âḥir baḳ ki neyler
Muḥtelif re‘y ile pek doğru söyler

⁹⁶ doğru deḡil bu kavil de bir zamân

⁹⁷ cürmün

⁹⁸ ger iyü

⁹⁹ şu

¹⁰⁰ tehdid

¹⁰¹ bu da

¹⁰² deḡil ânı

¹⁰³ -

¹⁰⁴ deḡildir maḳbûl

¹⁰⁵ bu mudur

Mürekkeb re‘y gör cem‘ oldı muḥlak
Cezâ ta‘yînde muḳassır ve ḥaḳḳ

11b

Şöyle ki mücrimi ıslâḥ ve te‘dib
ve hem de halkı ihâfe ve¹⁰⁶ terhîb

Hem de muḥlakdır icrâ-yı ‘adâlet
Te‘mîn olmaḳdır âsâyiş-i hey‘et

İşte bu re‘y-i âḥir oldı fâ‘ik
Cümle ‘inde maḳbûl hem de lâyıḳ

Biraz da cürmü ta‘rif eyleyelim
Nedir mâhiyyeti cürmün bilelim

Cürmü teşkil eyleyen şeyler nedir
Bunda kötülerle eyüler nedir

Cürüm şol şey ki ḳânûn-ı cezânın
Ḥilâfında ola hem de rızânın

Cürm için bunda üç şartta lüzûm var
Bu üç şartın içinde her cürüm var

Birincisi ḥiss-i aḥlâḳ ḥilâfi
Olması lâzım gelür diñle lâfi

İkinci hey‘etini hem efrâdının
Birisinin veyahûd bir ḳaçımın

Ḥuḳûḳına karşı vardır vezâ‘if
*bu vezâ‘ife de olsa*¹⁰⁷ muḥâlif

12a

Üçüncüsü fi‘le mâni‘ ḳalmaya
Cezâdan başka bir çâre olmaya

Bu şartlarla cürümler de tâm olur
Ya ḥuşûşî veyâḥûd ki ‘âmm olur

Cerâ‘im munḳasımdur iki kısma
‘Alel-ıtlâḳ söylenir baḳ şu isme

¹⁰⁶ halkı da ihâfe ve hem de

¹⁰⁷ vezâ‘ife mezkûreye

Cerâ'im-i 'umûmiyyedir biri
Cerâ'im-i huşûşiyye diğeri

Cerâ'im-i 'umûmî mâhiyyeti
İzrâr eyler ictimâ'-ı hey'eti

Ol kim efrâd 'aleyhinde işlenir
*Buña da*¹⁰⁸ cürm-i huşûşî denir

Bir de cürüm envâ'a tefriğ *edilür*¹⁰⁹
Her cezâ da bir nev'e tevfiğ *edilür*¹¹⁰

Gerçi cürmüñ nev'i çokdur demişler
Başluca onbiri şerh eylemişler

İşte şimdi ben de ta'dâd eylerim
Ayrı ayrı ta'rîfâtla söylerim

Birinci ba'd-el-vuqu'ı kor bir eşer
Bu cerâ'im hey'ete te'sîr eder

12b

mişâli katl ü cerh sirkat ü harîk
Kalbezenlik kat'-ı tarîkle zânî

İkinci ba'd-el-vuqu'ı koymaz eşer
Bu cerâ'imde ma'nâ te'sîr eder

Mâddeten gerçi görünmez bir nişân
Mişâli harf-endâz ve sû-i lisân

Üçüncüsü cerâ'im-i âniyye
Vuqu'ı imtidâd etmez şâniyye

Bu cürmüñ başlangıcıyla hitâmı
Olur bir anda aña bu kelâmı

Tağayyür etmek üzere lâzımsa su'âl
Katl ve cerhi ittihâz etdim mişâl

Dördüncü cerâ'im-i mümtededir
Ger bunuñ ta'rîfini şorsañ nedir

¹⁰⁸bu cürme de
¹⁰⁹olur
¹¹⁰olur

Ol cürüm ki hayli ân eyler devâm
Vuqu'ıyladır'aķib bulmaz hitâm

Mişâli bir dükkânda vezni noķşân
Terâzî ya ki kañtâr ola her ân

İrtikâb cürüm iderse bir kişi
*imtidât eylerse*¹¹¹ ger ânuñ işi

13a

Ėayr-ı resmî libâs iksâ' itmesi
Ya na'ş-ı maķtûli ihfâ' itmesi

Hem de ma'lûf-ı şekâvet olsa ger
İmtidâd-ı cürmi bu teşkil ider

Beşinci i'tiyâdiyye cürmidür
*Bu cürmü işleyen âya hür müdür*¹¹²

Bir cürmi bir def'a icrâ etse ger
Cezâ ta'yîn olmaz tenbihle gider

Ol fi'il ki i'tiyâdla cürm olur
Fâ'ile mutlak cezâ da hüküm olur

İ'tiyâdla cürm olanlar hangi iş
Söyleyem *ki*¹¹³ kalmasun dilde teşvîş

Bir baba *evlâdınıñ bir*¹¹⁴ malını
Çalsa sirkat *cürmü olmaz bil anı*¹¹⁵

Ya ki evlâd babanıñ aķçasını
*Çalsa ya vâlideniñ*¹¹⁶ boğçasını

Hem de aķlıkla bir adam bir yere
*Gitse*¹¹⁷ etmek çalsa yese bir kere

Bu *mişâl üzere ne ki vardur fi'il*¹¹⁸

¹¹¹ Bu kelimeler çizilmiş, yerine yazılanlar ise silinmiş.
¹¹² bunu işleyenle kâtil bir midir
¹¹³ -
¹¹⁴ ki öz evlâdı
¹¹⁵ değil diñle hâlini
¹¹⁶ anasınıñ veya ki
¹¹⁷ gidip
¹¹⁸ vech üzere ne kadar varsa ef'âl

Birinci def'a cürm olmaz anı bil¹¹⁹

13b

Altıncısı muhteliyle cerâ'im
Buña da şimdi bir temsil arayım

Bir kaç cürüm birbirine karışır
İşlenürse aña muhteli denir

Mişâli bir kimse bir şahşı döver
Hem de 'uzva cerh ider hem de söver

Yedinci nev'i cürm-i müşterekdir
Bunuñçün de mişâl bulmak gerekdir

Bir maqsadın huşûliğin şöyle bak
Eyleyüb¹²⁰ bir kaç kişiler¹²¹ ittifağ

Cürmü icrâ etseler bir zamânda
Veya ayrı zamân ayrı mekânda

Şöyle ki¹²² teşkil ederek şirketi
Hem daği icrâ ederek sirkati

Yâ¹²³ katil yâ¹²⁴ cerh veya ızrâr-ı mâl¹²⁵
İştirâk-ı cürme kâfi bu mişâl

Sekizinci cerâ'im meşhûdedir
Bunuñçün de ta'rîfân mevcûdedir

Bir cürüm nerde vâki' olsa¹²⁶ o ân
Ve yahûd nâs velvele itse hemân¹²⁷

14a

Yetişüb fâ'ili derdest eylemek
Kaçsa da¹²⁸ kim olduğımı bellemek

Ya ki fâ'il ya şerik olmak için

¹¹⁹ tecrime kânûnca yokdur hiç bir dâll

¹²⁰ eyleseler

¹²¹ kişi

¹²² şu yolda

¹²³ -

¹²⁴ ve

¹²⁵ emvâl

¹²⁶ olursa

¹²⁷ nâs eylese gûlgüle âh ü figân

¹²⁸ ger

Bir delil lâzım şübût bulmak için

İşbu cürme cürm-i meşhûd dinilür
Emâret ya delâletle bilinür

Tokuzuncu nev'i cürm-i ictimâ'
Buña diğkat gerekdir kıl istimâ'

Bir kişi bir cürmü icrâ eylese
Henüz mahşûs olan cezâ¹²⁹ giymese

Tekrâr bir kaç cürmü etse irtikâb
İkiden fazla ola¹³⁰ ind-ül-hesâb

Mişâli fi'l-i katle kılsa niyet
Fi'l¹³¹ için bir de¹³² silâh¹³³ etse sirkat

Sirkati bilmemek için ey ahi¹³⁴
Fi'l-i ihrâk etse icrâ bir daği¹³⁵

Hükümden muqaddem fi'l olsa dâ'im
Budur işte ictimâ'-i cerâ'im

Onuncu nev'iniñ nâmı cürm-i tâm
Başlanur bir cürme hem bulur hitâm

14b

Teşebbüsde kalmayub fi'le çıkar
Mişâli bir kimse bir yangın yapar

Ya ki fi'l-i katli eyler irtikâb
Ya başub bir hâneyi eyler harâb

Cürm-i tâma kâfidür işbu mişâl
tâ ki erbâb-ı kemâl anlar¹³⁶ mes'el
anlaşılır bundan¹³⁷ bir nebze mes'el

Onbirinci nev'i de bak söyleyem

¹²⁹ bir cezâyı

¹³⁰ olsa

¹³¹ ânuñ

¹³² -

¹³³ silâh da

¹³⁴ setr için ger hasb-el-icâb

¹³⁵ bu esnâda bir binâ etse ihrâb

¹³⁶ anlaşılır bundan bir nebze

¹³⁷ fehm olur bundan da

Teşebbüs cürmidür îzâh eyleyem

Şöyle ki icrâ-yı cürme bed' olur
Fi'le çıkmaz da teşebbüde¹³⁸ kalur
Çıkmayarak fi'le dâhilde¹³⁹ kalur

Ki esbâb-ı mâni'a haylûleti
Zuhûrıyla men' eder fi'liyeti

Yâ ki fâ'il cürme etse niyeti
Añlasa mühlik olur mahiyyeti

Başlasa icrâya amma bitmese
Nâdim olsa fi'li icrâ etmese

Cürm-i tâm olmaz bu hâlde bir fi'il
Bu teşebbüs cürmüdür ki tâm değıl

Bir de yapmak yapmamak cürmü olur
Bunu da bir nebze şerh etsem nolur

15a

Ķânûnuñ nehy etdiğı her bir işi
Etse icrâ yâ ki erkek yâ dişi

İşte yapmak cürmünü teşkil eder
Hem cezâyı kendine tahmil eder

Bir de kânûn emr ederse bir işi
Kim ki icrâ eylemezse ol işi

Yapmamak cürmü olur ki söyledim
Ta'rifât-ı cürmü tekmil eyledim

Şimdi de bahşı cezâdan açalım
Ta'rif etmek üzre ma'nâ şaçalım

Cezâ şol sey'e derler ki anı bil
Cezâ bir şerrdür ki şerre muķâbil

Ya'ni icrâ eylese bir kimse şerr
Etdiğı şerre göre¹⁴⁰ şerre düşer

Kim ki kânûn-ı cezânıñ hilâfi

İşleye bir cürmü ya ede lâfi

O hâl raħm-i hey'eti insilâbdır
Mücrime çekirdiğı bir 'azâbdır

Bunda da añladık fi'l-i cezâyı
Ķudâ bizden ırak etsün kazâyı

15b

Bu yerde buldu muķaddem¹⁴¹ hitâm
Ķayrı kânûn dersine baķ vesselâm

1308

16a-18b [Boş]

19a

Mirim!

Esâsen muhtâc-ı taşhîh bulunmayan eşer-i 'âlfîñizi tenezzülen göndermiş oldıđıñızdan mev'ad-ı huķûkiyyesine zıll getürmemek şartıyla nazâr-ı mütâla'aya alarak nisbeten vâki' olan kâfiye noķşânlarını 'ala-kadr-il-istiât'a ikmâle Ķayret eyledim.

Ķaķikâten imzâ-yı nâmıñıza bir vâsıta-ı mükemmele olacaķ meziyyeti hâ'izdir. Eş'âr ve ebyâta müte'alliķ olmayub şırf muķaddimât ve mev'âdd-ı huķûkiyyeye 'â'id bir risâle nazmen bundan daha a'lâ yazılamaz. Cenâb-ı haķķ muvaffiķ bil-ħayr buyursun.

Şunu 'arz etmek isterim ki bu def'a berây-ı istiħşâl-i ruħşat ma'ârif nezâret-i celîlesine taķdîm olunmaķ için bu kadar ... tezhîbe Ķacet yokdur. Güzelce bir yazı ile beyân buyur. Kâfi olur zannederim, efendim. 16 Eylül, sene 1308 "Bende, müfettiş-i mekâtib-i rüşdiye. Şehâb"

¹³⁸ çıkmayarak fi'le dâhilde

¹³⁹ fi'le çıkmaz kim teşebbüde

¹⁴⁰ nisbetde

¹⁴¹ muķaddem buldı bu yerde

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2019, Yıl 7, Sayı: 16

Issn: 2147-8872